

Η κοινωνία των μεταναστών κατά της χούντας

Συνέντευξη του Γιώργου Τσιάκαλου στην Μάρθα Πύλια

Η ΑΥΓΗ
ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ

29 Απριλίου 2007

Ποιες ήταν οι ιδιαιτερότητες και τα γενικά χαρακτηριστικά της αντιδικτατορικής δράσης των Ελλήνων στην Γερμανία;

Επιτρέψτε μου στην αρχή να πω δυο λόγια για το εγχείρημα των «Αναγνώσεων» σε σχέση με το αντιδικτατορικό κίνημα στη (Δυτική) Γερμανία. Η πρόθεση να αναδειχτεί μέσα από το αφιέρωμα η ελληνική αντιδικτατορική δράση «μέσα από την αχλύ του μεταπολιτευτικού μύθου που αντανακλάται ακόμη στις μέρες μας» -όπως γράψατε την προηγούμενη Κυριακή- είναι συνολικά σωστή, αλλά δεν νομίζω ότι αυτός ο μύθος συμπεριέλαβε ποτέ και το κίνημα της Γερμανίας. Αντίθετα, τολμώ να πω ότι το προσπέρασε πολύ επιδεικτικά, και το γεγονός αυτό σχετίζεται με τις ιδιαιτερότητες για τις οποίες με ρωτάτε. Ας ξεκινήσω, λοιπόν.

Ο ελληνικός πληθυσμός της Γερμανίας αποτελούνταν στη συντριπτική πλειοψηφία από εργάτες και εργάτριες με αγροτική καταγωγή. Ακόμη και ο φοιτητόκοσμος τότε στη Γερμανία ήταν στη μεγάλη πλειονότητά του παιδιά εργατών, από την επαρχία και πολύ συχνά εργαζόμενοι. Αυτή η κοινωνική σύνθεση αντικατοπτριζόταν στη σύνθεση των ελληνικών πολιτικών οργανώσεων και καθόρισε το εύρος, το περιεχόμενο και τις μορφές συμμετοχής των Ελλήνων και των Ελληνίδων της Γερμανίας στον αντιδικτατορικό αγώνα. Αυτό είναι το πρώτο ιδιαίτερο στοιχείο, το οποίο συναντούμε επίσης στη Σουηδία και στο Βέλγιο, με τη διαφορά ότι στην περίπτωση της Γερμανίας μιλούμε για έναν πολύ υψηλό αριθμό εργατών και εργατριών που δεν έπεσε ποτέ κάτω από τις 350 χιλιάδες.

Το δεύτερο ιδιαίτερο στοιχείο της Γερμανίας είναι ότι ποτέ δεν αποτέλεσε τόπο κατοικίας κάποιων από τις «επιφανείς προσωπικότητες» που βγήκαν τότε από την Ελλάδα στο εξωτερικό (με εξαίρεση τις περιπτώσεις των καθηγητών Μαγκάκη, Τσάτσου και Σημίτη). Έτσι καμιά από τις εκπροσωπήσεις των αντιστασιακών οργανώσεων στο εξωτερικό δεν επέλεξε ως βάση της τη Γερμανία. Ήταν, συνεπώς λογικό, ο «μύθος»,

στον οποίον αναφέρεστε, που υφάνθηκε κατά κανόνα γύρω από εκείνες τις επιφανείς προσωπικότητες, να μην αφορούσε τη Γερμανία.

Η τρίτη ιδιαιτερότητα σχετίζεται με την ύπαρξη ισχυρών κομματικών οργανώσεων της Αριστεράς (ΕΔΑ και Νεολαία Λαμπράκη) και εν μέρει της Ένωσης Κέντρου, οι οποίες φυσικά δεν διαλύθηκαν το βράδυ της 21^{ης} Απριλίου του 1967, αλλά αντίθετα αποτέλεσαν τον πυρήνα του οργανωμένου αντιδικτατορικού κινήματος. Τονίζω τη λέξη «οργανωμένου» γιατί διαπιστώνω συχνά όχι απλώς την υποβάθμιση αλλά την πλήρη απόκρυψη του γεγονότος ότι το αντιδικτατορικό κίνημα στηρίχθηκε σε δομές που προϋπήρχαν –με ό,τι θετικό και αρνητικό συνεπάγεται αυτό. Για να κατανοήσει κανείς τη σημασία αυτού του στοιχείου αναφέρω ότι το 1967 τα δραστήρια μέλη της ΕΔΑ στη Γερμανία ανέρχονταν σε πολλές χιλιάδες και λειτουργούσαν με μία συστηματικότητα και πειθαρχία που σήμερα φαντάζει αδιανόητη (και για ορισμένους ανεπιθύμητη). Βεβαίως ο αριθμός αυτός μειώθηκε στα επόμενα χρόνια αλλά η μορφή λειτουργίας διατηρήθηκε ίδια σε όλη τη διάρκεια της δικτατορίας. Όταν το γνωρίζει κανείς αυτό μπορεί να καταλάβει καλύτερα την ποικιλομορφία των αντιδικτατορικών δράσεων, που αλλιώς φοβούμαι ότι δεν μπορούν να αξιολογηθούν σωστά.

Πώς να καταλάβει κανείς π.χ. τη διαδήλωση των 15 χιλιάδων ανθρώπων στο Ντύσελντορφ στις 28 Μαΐου 1967; Ήταν μια διαδήλωση –η μεγαλύτερη πολιτική διαδήλωση που είχε γίνει στη Γερμανία μετά τον πόλεμο - η οποία ακριβώς επειδή δεν έγινε από επιφανείς προσωπικότητες αλλά από απλούς εργάτες και απλές εργάτριες έδωσε στις κυβερνήσεις των χωρών της Ευρώπης το μήνυμα και την απόδειξη ότι η Χούντα δεν μπορούσε να ισχυρίζεται ότι απολαμβάνει την ανοχή των απλών ανθρώπων. Και αποκτούσε ιδιαίτερη σημασία αυτή η διαδήλωση γιατί δεν ήταν ένα μεμονωμένο γεγονός αλλά συνοδεύτηκε από πολλές δεκάδες άλλες διαδηλώσεις ακόμη και στις πιο μικρές πόλεις και χωριά – παντού όπου προϋπήρχαν οργανώσεις. Αυτού του είδους οι εκδηλώσεις μπορούν να χαρακτηριστούν ως συμβολή στον γενικότερο αγώνα

Όμως ο αντιδικτατορικός αγώνας αφορούσε και στην απόκρουση των προσπαθειών της Χούντας να επιβάλει την κυριαρχία της και στον ελληνικό πληθυσμό της Γερμανίας. Ας αναλογιστούμε ακόμη μία φορά ότι όταν μιλούμε για μετανάστες στη Γερμανία μιλούμε για μια μικρή Ελλάδα: με κατοίκους σε πόλεις και σε χωριά, με προξενεία, εμπορικές αποστολές, κλιμάκια εργασίας, σχολεία και εκκλησίες, με κοινότητες, σχολικές

επιτροπές, φοιτητικούς και εθνικοτοπικούς συλλόγους, με καταστήματα, καφεενεία, ταβέρνες και κινηματογράφους. Η Χούντα προσπάθησε να επιβάλει την παρουσία της στους δημόσιους χώρους αυτής της μικρής Ελλάδας προσφέροντας από τη μια μεριά θεάματα (δωρεάν παραστάσεις με θιάσους και τραγουδιστές από την Ελλάδα) και απειλώντας ποικιλοτρόπως από την άλλη. Αυτό που δεν ανέμενε και το οποίο προκάλεσε έκπληξη και ανησυχία ακόμη και στις γερμανικές αρχές ήταν ο τρόπος αντίδρασης των αντιδικτατορικών οργανώσεων. Για τις αντιδικτατορικές οργανώσεις ίσχυε ότι η Χούντα και οι παραφυάδες της –για να χρησιμοποιήσω την ορολογία που χρησιμοποιούσε αυτή για εμάς- δεν είχαν δικαίωμα παρουσίας στη Γερμανία (όπου οι φασιστικές οργανώσεις απαγορεύονταν και από το νόμο). Συνεπώς οποιαδήποτε εκδήλωσή τους επιβαλλόταν να διαλύεται ακόμη και με τη χρήση βίας. Το 1969 η πολιτική αυτή οδήγησε σε αιματηρές συγκρούσεις σε πολλές πόλεις. Χαρακτηριστικές ήταν οι φωτογραφίες που δημοσίευσε το περιοδικό ΣΤΕΡΝ και έκαναν το γύρο του κόσμου. Το αποτέλεσμα ήταν ότι από εκεί και πέρα οι οπαδοί της Χούντας περιήλθαν περίπου σε καθεστώς παρανομίας. Βεβαίως οι αρχές της συνέχισαν ακόμη πιο δραστήρια την επιχείρηση αφαίρεσης διαβατηρίων και ιθαγένειας και, κυρίως, την καταπίεση των συγγενών στην Ελλάδα. Η μάχη όμως της κυριαρχίας στην κοινωνία των μεταναστών είχε χαθεί για τη Χούντα.

Ένα μεγάλο κεφάλαιο της αντιδικτατορικής δράσης αφορά στην άμεση σχέση των οργανώσεων με την αντίσταση στην Ελλάδα. Για χρόνια ο Φίλιππος Ηλιού, που γνώριζε αυτήν την πλευρά, μού ζητούσε επίμονα να του αφηγηθώ γι' αυτό το κομμάτι της ιστορίας (σε ό,τι αφορά το ΚΚΕ Εσωτερικού). Για πολλούς λόγους δεν αποφάσιζα τότε να μιλήσω και τώρα, με την απώλεια εκείνου του ακριβού συντρόφου μας, φοβούμαι ότι δεν υπάρχει άλλος επαγγελματίας ιστορικός που θα μπορούσε να κατανοήσει και να αξιοποιήσει σωστά όλα τα σχετικά στοιχεία. Σημειώνω μόνον επιγραμματικά ότι, πέραν από την οικονομική ενίσχυση των αντιστασιακών οργανώσεων που στηρίχτηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό στους μετανάστες και στις μετανάστριες, ένα σεβαστό μέρος της δουλειάς στην ελληνική επαρχία, από το στήσιμο και το κράτημα των οργανώσεων έως την τροφοδοσία τους με υλικό και τη δημιουργία συνδέσμων και διαύλων επικοινωνίας, ήταν υπόθεση των οργανώσεων της Γερμανίας.

Πως συνδέθηκαν αυτές οι αντιδικτατορικές κινήσεις με τα ευρωπαϊκά πολιτικά «πράγματα» και τον ανεμοστρόβιλο των φοιτητικών εξεγέρσεων εκείνη την εποχή;

Κατ' αρχήν πρέπει να πούμε ότι οι δικές μας πράξεις αναζήτησης της αλληλεγγύης των γερμανικών οργανώσεων και γενικότερα του γερμανικού λαού αποτελούσαν ταυτόχρονα έναυσμα για πολλούς πολίτες της Γερμανίας να ασχοληθούν με το ρόλο του NATO, τον τρόπο που λειτουργούσαν οι μυστικές υπηρεσίες, την ανηθικότητα μιας εξωτερικής πολιτικής που στηριζόταν στον αντικομμουνισμό και στην εξυπηρέτηση των οικονομικών συμφερόντων και με άλλες εκφάνσεις της δικής τους, μέχρι τότε αυτονόητης, πολιτικής πραγματικότητας. Το γεγονός ότι όταν σήμερα κάποιος μιλάει για το φοιτητικό κίνημα του '68 αναφέρονται αποκλειστικά στη σχέση του με άλλα ζητήματα οφείλεται στο ότι δεν έζησαν τη γέννησή του. Στη Γερμανία π.χ. το φοιτητικό κίνημα ξεκινάει ήδη το 1967 και η ριζοσπαστικοποίησή του σε ό,τι αφορά τις μορφές διαμαρτυρίας πραγματοποιείται στο πλαίσιο των διαδηλώσεων κατά της χούντας και, παράλληλα, κατά του πολέμου στο Βιετνάμ.

Στη Γερμανία, όπου οι οργανώσεις μας αποτελούνταν κυρίως από εργάτες και εργάτριες, ήταν λογικό η συμμετοχή στο κίνημα του '68 να μην ήταν μαζική παρά μόνον στις από κοινού εκδηλώσεις κατά της Χούντας. Θεωρώ, όμως συμβολικό και αντιπροσωπευτικό το γεγονός ότι στο Διεθνές Συνέδριο για το Βιετνάμ (που έγινε στο Βερολίνο στις 17 και 18 Φεβρουαρίου του 1968 και σηματοδοτεί το συντονισμό του φοιτητικού κινήματος στην Ευρώπη) το κείμενο που υπογράφεται από τις ξένες αντιπροσωπείες (μεταξύ αυτών του SDS των ΗΠΑ) φέρει την υπογραφή της Νεολαίας Λαμπράκη. Αντιπροσωπευτικό είναι το γεγονός επειδή επικυρώνει τις σχέσεις που υπήρχαν από πιο πριν και συνέχισαν να υπάρχουν μετά, και συμβολικό είναι επειδή υπογράφεται την ίδια στιγμή που λίγες εκατοντάδες χιλιόμετρα πιο πέρα συντελείται η διάσπαση του ΚΚΕ, η οποία απελευθερώνει από τα δεσμά του δογματισμού ένα πολύ μεγάλο τμήμα των μεταναστών και των μεταναστριών, ιδιαίτερα των νεότερων στην ηλικία.

Υπήρχε αντιδικτατορικός τύπος στην Γερμανία, τι εξέφραζε και σε τι στόχευε;

Υπήρχε, αλλά κι εδώ πρέπει να πούμε από την αρχή ότι οι εφημερίδες που είχαν την μεγαλύτερη κυκλοφορία στη Γερμανία ήταν η «Ελεύθερη Ελλάδα» και η «Ελεύθερη Πατρίδα» που δεν εκδίδονταν στη Γερμανία. Τώρα ως προς τα άλλα έντυπα, πρόχειρα

μπορώ να αναφερθώ μόνον σε μερικά από εκείνα, στων οποίων την έκδοση συμμετείχα. Από αυτά λοιπόν που θυμάμαι θεωρώ ότι αξίζουν ιδιαίτερη μνεία το περιοδικό «Αντίσταση» και η εφημερίδα «Σπίθα».

Το πρώτο κυκλοφόρησε στο Αμβούργο πριν από τη διάσπαση του ΚΚΕ και είχε πανευρωπαϊκή –νομίζω και υπερπόντια- κυκλοφορία. Με υπεύθυνο έκδοσης τον Πέτρο Κουναλάκη και αρχισυντάκτη το Γιώργο Ματζουράνη χαρακτηρίζονταν από την εξαιρετική του εμφάνιση η οποία οφειλόταν στην Ξανθίπη Μίχα - Μπανιά (που ερχόταν ειδικά για την έκδοσή του από την Ιταλία). Σταμάτησε κάποια στιγμή εξαιτίας του κόστους, καθώς καταλήξαμε στην άποψη ότι «δεν είναι δυνατόν να ξοδεύονται χρήματα για ένα περιοδικό στο εξωτερικό τη στιγμή που οι οργανώσεις στην Ελλάδα έχουν τόσες ανάγκες».

Η «Σπίθα» που βγήκε μετά τη διάσπαση του ΚΚΕ και πήρε το όνομά της από το προεπαναστατικό ρωσικό περιοδικό «Ίσκρα», ήταν αυτό που ονομάζουμε ζωντανή και μαχητική εφημερίδα. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της ήταν τα ένθετα της –σε άλλο χρώμα!- συνήθως με κείμενα θεωρίας και πολιτικής του ευρωκομμουνισμού. Υπεύθυνος έκδοσης ήταν ο Γιώργος Βασιλειάδης και από τους βασικούς συντελεστές ο Σπύρος Δελέγκας και ο Νίκος Πετραλιάς.

Προς τη γερμανική κοινή γνώμη απευθύνονταν τα δελτία Nachrichten aus Griechenland («Ειδήσεις από την Ελλάδα») της ΕΔΑ Γερμανίας και Freies Griechenland («Ελεύθερη Ελλάδα») της εκπροσώπησης του Πατριωτικού Μετώπου (ΠΑΜ) στη Δυτική Γερμανία. Επίσης, ανατυπώνονταν και κυκλοφορούσαν σε χιλιάδες αντίτυπα όλα τα έντυπα των αντιστασιακών οργανώσεων της Ελλάδας (όπως ο Ριζοσπάστης-Μαχητής, η Αυγή, η Νέα Ελλάδα, η Φωνή της Αθήνας), γεγονός που οδήγησε κάποιους να αμφισβητήσουν ότι τα συγκεκριμένα έντυπα γράφονταν και τυπώνονταν στην Ελλάδα, προκαλώντας έτσι μεγάλη ζημιά στην ανανεωτική αριστερά, που κατηγορούνταν άδικα ότι δήθεν ψεύδεται. Ας αναφέρω τελευταίο το δελτίο «ΑΓΩΝΑΣ –για τις αρχές, για την ενότητα» που εκδίδονταν στο Αμβούργο και είχε πανευρωπαϊκή κυκλοφορία. Με υπεύθυνο έκδοσης τον υποφαινόμενο πρωτοκυκλοφόρησε στις αρχές Απριλίου του 1968 και μάλλον αποτελεί την πρώτη επίσημη έκδοση της ανανεωτικής αριστεράς μετά τη διάσπαση.

Καλύτερα όμως να σταματήσουμε, γιατί ενώ πολύ νωρίς ενστερνίστηκα την άποψη που διατύπωσε ο Σεμπρούν σε ένα από τα πρώτα του έργα, ότι η χειρότερη κατάσταση στην οποία μπορεί να περιέλθει ένας αγωνιστής είναι αυτή του βετεράνου, διαπιστώνω τώρα πόσο εύκολα μπορεί να διολισθήσει κανείς προς τα εκεί.